

**Fietspad Oldehove-Aalsum,
Gemeente Zuidhorn (Gr.)**

Een Archeologische Begeleiding

Steekproefrapport 2008-06/11

*Fietspad Oldehove-Aalsum,
Gemeente Zuidhorn (Gr.)
Een Archeologische Begeleiding*

Een onderzoek in opdracht van
Gemeente Zuidhorn

Steekproefrapport 2008-06/11
ISSN 1871-269X
auteurs: dr. J. Jelsma & C.K. Koster

Foto's en tekeningen zijn gemaakt door de
Steekproef b.v., tenzij anders vermeld.

© De Steekproef b.v., Zuidhorn, januari 2009

Niets uit deze uitgave mag worden
vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder
bronvermelding.

De Steekproef b.v. aanvaardt geen
aansprakelijkheid voor eventuele schade
voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of
het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

De Steekproef b.v.
Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau
Hogeweg 3
9801 TG Zuidhorn

<i>telefoon</i>	050 - 5779784
<i>fax</i>	050 - 5779786
<i>internet</i>	www.desteekproef.nl
<i>e-mail</i>	info@desteekproef.nl
<i>kvk</i>	02067214

Inhoud

Samenvatting

1. Inleiding.....	1
• 1.1 Aanleiding en doel (KNA 3.1 LS01).....	1
• 1.2 Locatie en administratieve gegevens (KNA 3.1 LS01, LS02).....	2
2. Bureauonderzoek.....	3
• 2.1 Bronnen.....	3
• 2.2 Resultaten archeologisch bureauonderzoek	3
• 2.3 Archeologisch verwachtingsmodel.....	5
3. Doel en onderzoeksvragen.....	6
4. Plan van aanpak	7
5. Resultaten.....	8
6. Conclusies	10

Appendix I: Archeologische periodes

Appendix II: Kaart met bekende en verwachte archeologische waarden

Appendix III: Programma van Eisen

Samenvatting

In verband met de aanleiding van de aanleg van een nieuw fietspad tussen Oldehove en Aalsum werd er ten oosten van Aalsum een nieuwe sloot gegraven. De aanleg van deze sloot werd onder archeologische begeleiding en toezicht van De Steekproef bv uitgevoerd. Omdat bij de aanleg van het fietspad zelf zijn geen diepe bodemingrepen zouden worden gepleegd is De Steekproef hier niet voor begeleiding of toezicht ingeschakeld.

De sloot is met behulp van een zogenaamde V-bak uitgegraven. Deze graafwerkzaamheden zijn begeleid door een senior archeoloog. De diepte van de gegraven sleuf was maximaal circa twee meter onder het oppervlak.

De bodem bestaat uit klei met een humeuze toplaag met een dikte van ongeveer een halve meter. Er zijn geen resten van nederzettingen of begravingen aangetroffen. Wel werden een oude geul en een tweetal oude sloten doorsneden. Aan de randen van de geul was, in het profiel van de nieuwe sloot, enig recent baksteenmateriaal aanwezig. Tevens werden enkele fragmenten van bruine, geglazuurde dakpannen ontdekt. Onderin de geul bevindt zich een veenlaag van enkele decimeters. Dit duidt erop dat het gaat om een (restant van een) geul die tot ver na de middeleeuwen open heeft gelegen. Er zijn geen oudere vondsten in het profiel gedaan.

Er zijn geen structuren aangetroffen die ondubbelzinnig met de wierde van Aalsum kunnen worden geassocieerd.

De kennis die de archeologische begeleiding en het toezicht hebben opgeleverd is beperkt. We kunnen nu echter wel een betere inschatting maken van de kans op archeologische grondsporen direct ten oosten van Aalsum. Deze kans is op basis van de uitgevoerde waarnemingen een stukje kleiner geworden. Echter, bij de hier toegepaste werkwijze (het met een V-bak uitgraven en direct afvoeren van de grond) is het goed mogelijk dat archeologische grondsporen ongezien door de graafmachine zijn vernietigd en archeologische voorwerpen ongemerkt zijn afgevoerd.

Figuur 1: Fietspad Oldehove-Aalsum: de naast het fietspad gelegen nieuwe sloot is in rood aangegeven. [Naar: ANWB 2004. Topografische Atlas Groningen 1:25.000. ANWB bv, Den Haag. Een vierkant is een vierkante kilometer.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel (KNA 3.1 LS01)

Naar aanleiding van de aanleg van een nieuw fietspad tussen Oldehove en Aalsum werd er ten oosten van Aalsum een nieuwe sloot gegraven. In aanmerking genomen dat hierbij archeologisch waarden aan het licht zouden kunnen komen, is de aanleg van deze sloot onder archeologische begeleiding en toezicht uitgevoerd. Omdat bij de aanleg van het fietspad zelf zijn geen diepe bodemingrepen zouden worden gepleegd is De Steekproef hier niet voor begeleiding of toezicht ingeschakeld.

Voorafgaand aan het veldwerk heeft Steunpunt Libau een Programma van Eisen geschreven (ongedateerd, Appendix III), waarin de bekende fysisch-geografische, archeologische en historisch-geografische informatie zijn beschreven. Deze gegevens zijn geactualiseerd en in dit rapport als bureauonderzoek opgenomen.

Het doel van de archeologische begeleiding en toezicht was het vastleggen van eventueel aanwezige archeologische waarden, namelijk artefacten en grondsporen. Indien dergelijk waarden zouden worden aangetroffen dan kunnen deze systematisch worden verzameld en gedocumenteerd en zo veilig worden gesteld voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek.

1.2 Locatie en administratieve gegevens (KNA 3.1 LS01, LS02)

Het onderzoeksgebied betreft de nieuw aan te leggen sloot vanaf Aalsum richting Oldehove (zie Figuur 1). Het deel van de watergang dat zich binnen een straal van 100 meter van de wierde Aalsum bevindt, werd (permanent) archeologisch begeleid. Bij het resterende deel van het sloot-tracé vond (regelmatig) archeologisch toezicht plaats.

Tabel 1: Fietspad Oldehove-Aalsum. Administratieve gegevens van het onderzoek.

Provincie	Groningen
Gemeente	Zuidhorn
Plaats	Oldehove, Aalsum
Toponiem	Fietspad Oldehove-Aalsum
Kaartblad	07A
Coördinaten hoekpunten plangebied	Oldehove - Aalsum: beginpunt: 221,840 / 591,427 eindpunt: 220,682 / 591,632
Bevoegd gezag	Gemeente Zuidhorn
Opdrachtgever	Gemeente Zuidhorn
ARCHIS CIS-code	29054
ISSNnr.	1871-269X
Steekproef projectcode	2008-06/11
Oppervlakte	Tracé sloot Aalsum richting Oldehove: ca. 1,2 km. Het fietspad is 2,5 m breed. Graafwerk vond plaats naast het fietspad, waar de nieuwe sloot wordt gegraven.
Maximale diepte onderzoek	Ongeveer 2 meter beneden maaiveld
Uitvoering veldwerk	9, 10 en 11 juni 2008
Beheer en plaats documentatie	De Steekproef bv / Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten / Nuis / E-depot

2. Bureauonderzoek

2.1 Bronnen

Er is gebruik gemaakt van de bronnen in Tabel 2. Aan de hand van het bureauonderzoek is een archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Tabel 2: Fietspad Oldehove-Aalsum: gebruikte bronnen en kaarten.

Actuele Hoogtebestanden Nederland
ANWB, 2004. <i>Topografische Atlas Groningen 1:25000</i> . ANWB bv, Den Haag.
Centraal Archeologisch Archief (CAA) en Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) [ARCHIS].
Indicatieve Kaart Archeologisch Waarden (IKAW)
Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA) versie 3.1. College voor de Archeologische Kwaliteit (www.sikb.nl).
Molema, J. & M. Rooke. Ongedateerd. <i>Programma van Eisen Fietspaden Middag-Humsterland</i> . Libau Steunpunt, Groningen.
Snijders, F.L. 1985. <i>Fysische Geografie in de Provincie Groningen. Fysisch geografische kaart van de provincie Groningen 1:50000</i> . Provinciale Planologische Dienst Groningen.
Stichting voor Bodemkartering, 1986. <i>Bodemkaart van Nederland 1:50000. Blad 7 West Groningen</i> . StiBoKa, Wageningen.
12 Provinciën 2006/2007. <i>Atlas van Topografische Kaarten. Nederland 1955-1965</i> . Uitgeverij 12 Provinciën, Landsmeer.
Uitgeverij Nieuwland, 2006. <i>Grote Historische Topografische Atlas ±1900-1930. Groningen 1 : 25 000</i> . Uitgeverij Nieuwland, Tilburg.
Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. <i>De Atlas van Huguenin: Militair-topografische Kaarten van Noord-Nederland 1819-1829</i> . Heveskes Uitgevers, Groningen/Veendam.
Versfelt, H.J. 2003. <i>De Hottinger-Atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794</i> . Heveskes Uitgevers, Groningen.
Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. <i>Grote Historische Atlas van Nederland deel 2: Noord-Nederland 1851-1855, schaal 1:50000</i> . Wolters-Noordhoff, Groningen.
www.watwaswaar.nl

2.2 Resultaten archeologisch bureauonderzoek

De bodem van en rondom het plangebied bestaat uit een kalkarme, knippige poldervaaggrond met zavel (classificatie bodemkaart gMn15C, Mn25C). Verder bestaat de bodem ten noorden van het plangebied uit mariene afzettingen, die hier zijn afgezet door de getijden (classificatie fysisch-geografische kaart Mv1). Ten zuiden bestaat de bodem uit een kwelder of oeverwal-achtige vlakte (classificatie fysisch-geografische kaart Mv9). Direct ten westen van het plangebied ligt de wierde van Aalsum.

Het grondwater heeft een gemiddeld hoogste stand van minder dan 40 centimeter beneden maaiveld en een gemiddeld laagste grondwaterstand van tussen 40 en 80 centimeter onder het maaiveld (grondwatertrap V).

Het zuiden van het plangebied ligt in een zone die op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) weergegeven is met een hoge trefkans op archeologische waarden. Het noorden van het plangebied ligt in een zone met een middelhoge trefkans op archeologische waarden.

Binnen het plangebied is één melding van een archeologisch terrein gedaan aan het Centraal Monumenten Archief (CMA) en aan het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM). Deze melding betreft de monumentale wierde van Aalsum (monumentnummer 5458). Deze wierde dateert uit de late ijzertijd tot de late middeleeuwen. De wierde is, op de noordoost- en oostflank na, volledig afgegraven. Uit de directe omgeving van het plangebied zijn twee waarnemingen bekend. De eerste waarneming bevindt zich enkele honderden meters ten noordoosten van het plangebied. Het betreft een aantal aardewerkscherven die zijn aangetroffen bij een veldkartering (waarnemingsnummer: 45664). Onder de scherven zijn fragmenten van een 13^e eeuwse kogelpot. De overige scherven zijn niet gedateerd. De tweede waarneming bevindt zich ten westen van het plangebied en betreft het terrein waarop de wierde is opgeworpen (waarnemingsnummer: 405045). Deze waarneming is gedaan tijdens het afgraven van de wierde. Hier is een fragment aardewerk gevonden dat dateert uit de late ijzertijd (zie Tabel 3 en Appendix II).

Het terrein is tot voor kort niet bebouwd geweest. In verschillende historische atlassen, zoals de Grote Historische Atlas van Noord-Nederland, 1851-1855 (kaart 23), de Grote Historische Topografische Atlas ±1900-1930 (kaart 61) en de Atlas van Topografische Kaarten, Nederland 1955-1965 (kaart 27) is te zien dat het plangebied uit wegen met omringend kleine kavels bestond. Deze kavels werden afwisselend als akker en weide gebruikt.

Tabel 3: Fietspad Oldehove-Aalsum: overzicht van de CMA- en CAA-meldingen.
Voor de ligging wordt verwezen naar Appendix II. Voor dateringen zie ook Appendix I.

ARCHIS-nrs	RD-coördinaten	Omschrijving	Datering
CMA			
5458 07A - 045	220,435 / 591,610	De wierde van Aalsum	late ijzertijd - late middeleeuwen
CAA			
45664 07AZ - 34	220,725 / 591,800	Een aantal scherven, gevonden tijdens een veldkartering	late middeleeuwen
405045 07AZ - 43	220,430 / 591,640	De wierde van Aalsum met scherven aardewerk	late ijzertijd

2.3 Archeologisch verwachtingsmodel

Het plangebied bevindt zich in een vlakte met ten noordwesten een aangrenzende wierde. De bodem van de vlakte bestaat uit mariene sedimenten, die door getijde-werking zijn afgezet. Direct rond de wierde is er een grote kans op sporen van menselijke activiteiten uit het verleden, zoals greppels en afvalkuilen. De wierde dateert uit de ijzertijd. In de rest van het gebied kunnen bewoningssporen de late ijzertijd, romeinse tijd en de middeleeuwen niet worden uitgesloten. Archeologische indicatoren kunnen bestaan uit houtskool of houtskoolconcentraties, aardewerk en baksteenfragmenten.

Tabel 4: Fietspad Oldehove-Aalsum: specificatie archeologische verwachting.

datering:	ijzertijd, romeinse tijd, middeleeuwen
complextype:	nederzetting, aan wierde gerelateerde infrastructuur
omvang:	vanaf enkele meters
diepteligging:	in en direct onder bouwvoor
locatie:	hele terrein mogelijk
uiterlijke kenmerken:	aardewerk, steen, baksteen, metaal en glas
mogelijke verstoringen:	afgraving wierde

3. Doel en onderzoeksvragen

De begeleiding van de graafwerkzaamheden voor de sloot langs het fietspad Aalsum-Oldehove had het karakter van een Archeologische Begeleiding naar protocol Opgraven. Verder onderzoek (bijvoorbeeld een proefsleuf of een vlakdekkende opgraving) is bij deze werkzaamheden niet mogelijk.

Het doel van het onderzoek is het vastleggen en verzamelen van de archeologische resten binnen het onderzoeksgebied die tijdens de bodemingrepen aan het licht komen. Van belang is het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van de vindplaats om daarmee informatie te behouden voor de kennisvorming over het verleden. Het onderzoek wordt daardoor niet in een specifiek wetenschappelijk onderzoekskader uitgevoerd. De voorgenomen bodemingrepen geven gelegenheid om de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering) te onderzoeken.

In het Programma van Eisen (zie Appendix III) staan voor de archeologische begeleiding de volgende onderzoeksvragen geformuleerd.

- Wat is de aard, omvang, ouderdom, gaafheid en conserveringsgraad van de archeologische resten die (mogelijk) in het onderzoeksgebied aanwezig zijn?
- Wat vertellen deze resten ons over de bewoningsgeschiedenis van Humsterland en meer specifiek over de onderhavige onderzoekslocaties?

4. Plan van aanpak

Voor het begeleiden van de graafwerkzaamheden is uitgegaan van de verwachting zoals omschreven in het Programma van Eisen (Appendix III) en van het archeologische verwachtingsmodel dat onder paragraaf 2.3 is beschreven.

De begeleiding had het karakter van een Archeologische Begeleiding naar protocol Opgraven. Dit houdt in dat bij het aantreffen van sporen en vondsten een zo volledig mogelijke documentatie volgt, waarbij zowel sporen als vondsten worden ingemeten, gefotografeerd en indien mogelijk worden getekend. Voor meer details over de strategie en methoden en technieken wordt verwezen naar paragraaf 4 van het bijgevoegde PVE.

Bij de aanleg van het fietspad zelf werd De Steekproef niet ingeschakeld. De bodemingrepen zouden zich hier beperken tot de bouwvoor of minder ¹.

De sloot is met behulp van een zogenaamde V-bak uitgegraven. Deze graafwerkzaamheden zijn begeleid door een senior archeoloog. De diepte van de gegraven sleuf was maximaal circa twee meter onder het oppervlak (zie Figuur 2).

Figuur 2: Fietspad Oldehove-Aalsum. Het uitgraven van de sloot.

1. De in het PVE omschreven bodemingrepen te Selwerd zijn dusdanig gewijzigd dat archeologische begeleiding niet meer noodzakelijk was (toelichting dhr. E. Ijpma, gemeente Zuidhorn, d.d. 18 november 2008).

5. Resultaten

Het graven van de sloot vond plaats op 9, 10 en 11 juni 2008. Omdat het werk met een V-bak gebeurde, was het niet mogelijk om archeologische vlakken aan te leggen. De kans om archeologische grondsporen aan te treffen is hierdoor zeer klein en deze graafmethode is daarom vanuit archeologisch wetenschappelijk oogpunt zeer onwenselijk.

De bodem bestaat uit klei met een humeuze toplaag met een dikte van ongeveer een halve meter. Er zijn geen resten van nederzettingen of begravingen aangetroffen. Wel werden een oude geul en een tweetal oude sloten doorsneden (zie Figuur 3). Aan de randen van de geul was, in het profiel van de nieuwe sloot, enig recent baksteenmateriaal aanwezig. Tevens werden enkele fragmenten van bruine, geglazuurde dakpannen ontdekt. Onderin de geul bevindt zich een veenlaag van enkele decimeters. Dit duidt erop dat het gaat om een (restant van een) geul die tot ver na de middeleeuwen open heeft gelegen. Er zijn geen oudere vondsten in het profiel gedaan.

Figuur 3: Fietspad Oldehove-Aalsum: foto's van de naast het fietspad gelegen nieuw uitgegraven sloot. Foto boven, richting zuidwest, overzicht nieuwe sloot; foto midden, richting zuid, doorsnede van twee oude sloten; foto onder, richting noordwest, doorsnede van oude geul.

6. Conclusies

In het Programma van Eisen (Appendix III), werden twee onderzoeksvragen geformuleerd. Hieronder worden deze beantwoord.

- *Wat is de aard, omvang, ouderdom, gaafheid en conserveringsgraad van de archeologische resten die (mogelijk) in het onderzoeksgebied aanwezig zijn?*

Er is alleen wat sub-recent puin aangetroffen. Vondsten die samen hangen met bewoning in de middeleeuwen, de ijzertijd of eerdere perioden, zijn niet gedaan. Er zijn geen structuren aangetroffen die ondubbelzinnig met de wierde van Aalsum kunnen worden geassocieerd.

- *Wat vertellen deze resten ons over de bewoningsgeschiedenis van Humsterland en meer specifiek over de onderhavige onderzoekslocaties?*

De kennis die de archeologische begeleiding en het toezicht hebben opgeleverd is beperkt. We kunnen nu echter wel een betere inschatting maken van de kans op archeologische grondsporen direct ten oosten van Aalsum. Deze kans is op basis van de uitgevoerde waarnemingen een stukje kleiner geworden. Echter, bij de hier toegepaste werkwijze (het met een V-bak uitgraven en direct afvoeren van de grond) is het goed mogelijk dat archeologische grondsporen ongezien door de graafmachine zijn vernietigd en archeologische voorwerpen ongemerkt zijn afgevoerd.

Appendix I

Fietspad Oldehove-Aalsum

Archeologische periodes

<i>paleolithicum:</i>	<i>tot 8.800 vC</i>	<i>ijzertijd:</i>	<i>800 - 12 vC</i>
paleolithicum vroeg:	tot 300.000 BP	ijzertijd vroeg:	800 - 500 vC
paleolithicum midden:	300.000 - 35.000 BP	ijzertijd midden:	500 - 250 vC
paleolithicum laat:	35.000 BP - 8.800 vC	ijzertijd laat:	250 - 12 vC
paleolithicum laat A:	35.000 - 18.000 BP		
paleolithicum laat B:	18.000 BP - 8.800 vC	<i>romeinse tijd:</i>	<i>12 vC - 450 nC</i>
		romeinse tijd vroeg:	12 vC - 70 nC
<i>mesolithicum:</i>	<i>8.800 - 4.900 vC</i>	romeinse tijd vroeg A:	12 vC - 25 nC
mesolithicum vroeg:	8.800 - 7.100 vC	romeinse tijd vroeg B:	25 - 70 nC
mesolithicum midden:	7.100 - 6.450 vC	romeinse tijd midden:	70 - 270 nC
mesolithicum laat:	6.450 - 4.900 vC	romeinse tijd midden A:	70 - 150 nC
		romeinse tijd midden B:	150 - 270 nC
<i>neolithicum:</i>	<i>5.300 - 2.000 vC</i>	romeinse tijd laat:	270 - 450 nC
neolithicum vroeg:	5.300 - 4.200 vC	romeinse tijd laat A:	270 - 350 nC
neolithicum vroeg A:	5.300 - 4.900 vC	romeinse tijd laat B:	350 - 450 nC
neolithicum vroeg B:	4.900 - 4.200 vC		
neolithicum midden:	4.200 - 2.850 vC	<i>middeleeuwen:</i>	<i>450 - 1.500 nC</i>
neolithicum midden A:	4.200 - 3.400 vC	middeleeuwen vroeg:	450 - 1.050 nC
neolithicum midden B:	3.400 - 2.850 vC	middeleeuwen vroeg A:	450 - 525 nC
neolithicum laat:	2.850 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg B:	525 - 725 nC
neolithicum laat A:	2.850 - 2.450 vC	middeleeuwen vroeg C:	725 - 900 nC
neolithicum laat B:	2.450 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg D:	900 - 1.050 nC
		middeleeuwen laat:	1.050 - 1.500 nC
<i>bronstijd:</i>	<i>2.000 - 800 vC</i>	middeleeuwen laat A:	1.050 - 1.250 nC
bronstijd vroeg:	2.000 - 1.800 vC	middeleeuwen laat B:	1.250 - 1.500 nC
bronstijd midden:	1.800 - 1.100 vC		
bronstijd midden A:	1.800 - 1.500 vC	<i>nieuwe tijd:</i>	<i>1.500 - heden</i>
bronstijd midden B:	1.500 - 1.100 vC	nieuwe tijd A:	1.500 - 1.650 nC
bronstijd laat:	1.100 - 800 vC	nieuwe tijd B:	1.650 - 1.850 nC
		nieuwe tijd C:	1.850 - heden

Appendix II

Fietspad Oldehove-Aalsum

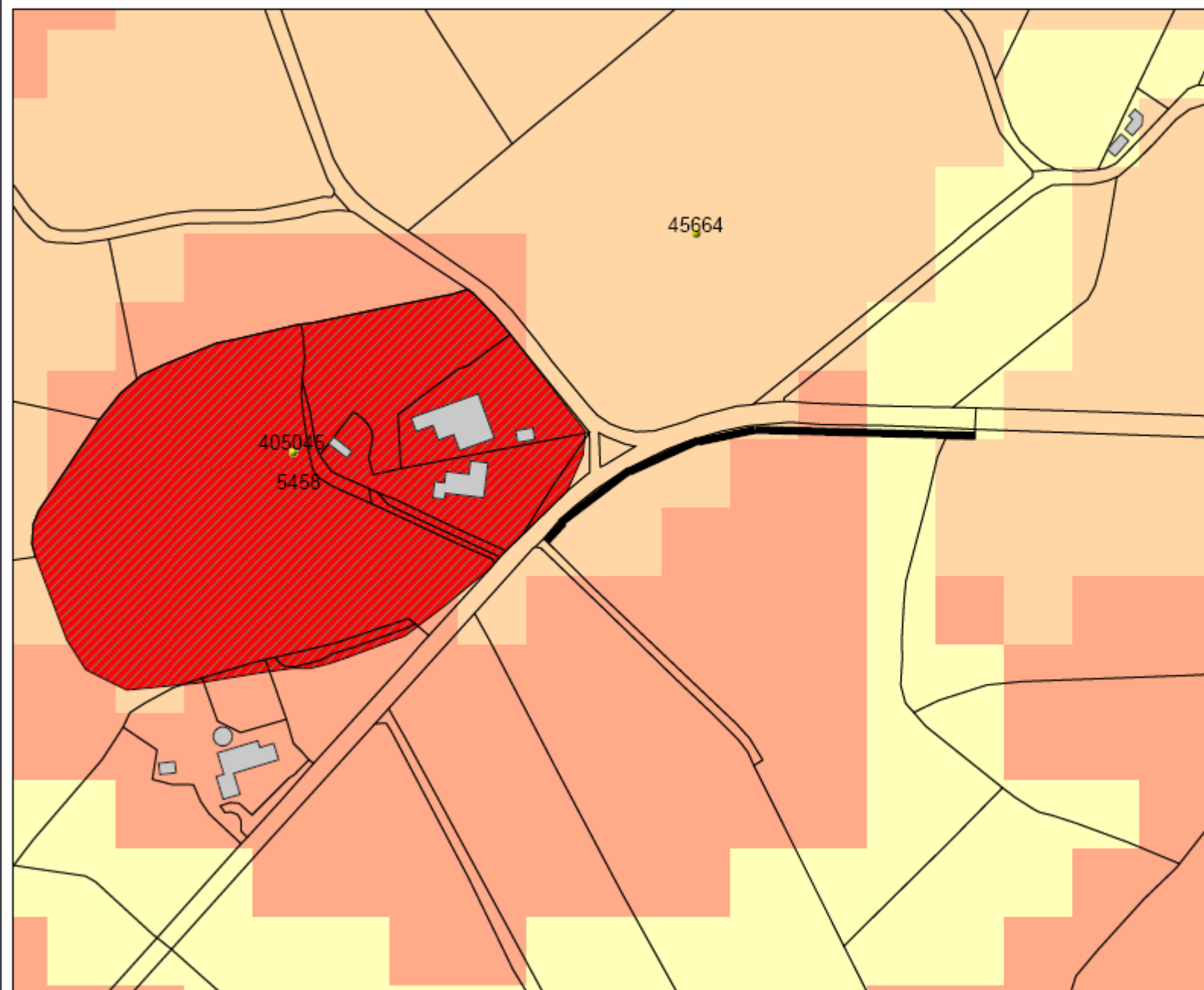
Kaart met bekende en verwachte archeologische waarden

Fietspad Oldehove-Aalsum

Bekende en verwachte archeologische waarden.

20-06-2008

221107 / 591965

220224 / 591244

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- WAARNEMINGEN

MONUMENTEN

- archeologische betekenis
- archeologische waarde
- hoge archeologische waarde
- zeer hoge archeologische waarde
- zeer hoge arch waarde, beschermd

IKAW

- zeer lage trefkans
- lage trefkans
- middelhoge trefkans
- hoge trefkans
- lage trefkans (water)
- middelhoge trefkans (water)
- hoge trefkans (water)
- water
- niet gekarteerd
- nieuwe sloot

0 100 m

Archis2

rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

